

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI
TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI FAKULTETI

Axmatova Nargiza Baxtiyorovna

SINXRON TARJIMANING ASOSIY PRINSIPLARI

**..... - Tarjima nazariyasi va amaliyoti ta'lim yo'nalishi bo'yicha
Bakalavr darajasini olish uchun taqdim etilayotgan**

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar: Daminov.N

Ilmiy maslahatchi: f.f.d., prof. Sh. Safarov

Mazkur bitiruv malakaviy ishi
„Tarjima nazariyasi va amaliyoti”
Kafedrasida majlisida muhokama
Qilindi va himoyaga tavsiya etildi.

Bayonnoma _____2020 yil

Kafedra mudiri _____ Qo'ldoshev .O'.O'

Samarqand - 2020

MUNDARIJA

KIRISH	3
 I BOB . SINXRON TARJIMA HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA	
1.1. Sinxron tarjima tarixi.....	8
1.2. Sinxron tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari.....	13
Birinchi bob bo'yicha xulosa.....	21
 II BOB. SINXRON TARJIMA JARAYONIDA KONTEKSTUAL MAZMUNNING ROLI	
2.1. Kontekst va tarjima	23
2.2. Sinxron tarjimonlarda o'qish va gapirish tezligini shakllantirish.....	30
Ikkinchi bob bo'yicha xulosa.....	36
 III BOB. SINXRON TARJIMA KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH	
3.1. Sinxron tarjima mashqlari tasnifi.....	38
3.2. Sinxron tarjimani pedagogik o'yinlar orqali o'qitish.....	46
Uchinchi bob bo'yicha xulosa.....	53
 XULOSA	 56
 FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR	 58

KIRISH

Tarjima til va tafakkurning hosilasi,
buzilmas ittifoqi bo'lgani holda tabiat
insonga ato etgan ulug' ne'matdir.

Professor G'aybulla Salomov

Mavzuning dolzarbligi. Respublikamizda bugungi kunda xalqimiz ijtimoiy-siyosiy hayotining hamma jabhalarida erishilayotgan yutuqlar, jahonning eng rivojlangan mamlakatlari bilan siyosiy-iqtisodiy, ma'anaviy-ma'rifiy, ilmiy-texnik sohalardagi aloqalarda erishilayotgan muvaffaqiyatlar bevosita yurtimizning o'z mustaqilligini qo'lga kiritganligi bilan bog'liqdir.

O'zbekiston Respublikasi Mustaqillikni qo'lga kiritgandan so'ng, jamiyatimiz hayotida har tomonlama ulkan muvaffaqiyatlarning keng ko'lamli bo'lishi uchun beqiyos imkoniyatlarni yaratib berdi. Ta'lim tizimida keng ko'lamli islohotlarning amalga oshirilishida alohida ahamiyat qaratilayotgani, barkamol avlodni voyaga yetkazish, Respublikamiz kelajagining poydevorini mustahkamlash eng dolzarb masala bo'lib borayotganligi quvonarli holdir.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, bugungi kunda ingliz tili umumjahon va xalqaro aloqalar tiliga aylandi. O'zbekiston jahon hamjamiyatiga integratsiyalashar ekan, mamlakatimizda ham ingliz tilining nufuzi, ahamiyati va bu tilga bo'lgan talab tobora oshib bormoqda. Biz ingliz tilini nafaqat mamlakatimiz rivojiga hissa qo'shishi mumkin bo'lgan ilmiy yangiliklar, xalqaro muloqot uchun o'rganamiz, balki, mamlakatimiz tarixi, buyuk ajdodlarimiz haqida ma'lumot berish, an'analarimiz, madaniyatimizni targ'ib qilish uchun ham o'rganishimiz zaruratga aylandi. Xorijiy tillarni bilishning afzalligi shundaki, bugungi dunyo mamlakatlarini turli xil sohalardagi globallashuvi jarayonida inson o'zi istagan mamlakatlar bilan turli xil kommunikatsiya tizimlari orqali bog'lanishi, axborot olishi, qolaversa, shu mamlakat vakillari bilan jonli muloqotda bo'lishi mumkin. Shu sababli ham, ingliz tilining ta'lim sohasida ahamiyati oshdi. Hozirgi kunda ham ta'lim - tarbiya tizimiga juda katta e'tibor qaratilmoqda.

Jumladan, “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora – tadbirlari” to’g’risidagi [PQ 2909-qarori]. “2017-2021 yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar Strategiyasi” kabilarni misol qilishimiz mumkin.

O’zbekiston Prezidentining 2018-yil 22-yanvardagi farmoni bilan tasdiqlangan “, 2017-2021 yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasini “Faol tadbirkorlik, innovatsion g’oyalar va texnologiyalarni qo’llab quvvatlash yili” da amalga oshirishga oid davlat dasturining 172-bandida “Ta’lim to’g’risida” gi O’zbekiston Respublikasi qonunining yangi tahrirdagi loyihasini ishlab chiqish vazifasi belgilab berildi.

“Bizni hamisha o’ylantirib keladigan yana bir muhim masala- bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so’z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog’liq. Bugun zamon shiddat bilan o’zgaryapti. Bu o’zgarishni hammadan ko’proq his etadigan kim-yoshlar. Mayli, yoshlar o’z davrining talablari bilan uyg’un bo’lsin. Lekin ayni paytda o’zligini unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug’ zotlarning avlodimiz, degan da’vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o’zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan”, deya ta’kidladi Prezidentimiz. [Sh. Mirziyoyev, “Yoshlarga e’tibor – kelajakka e’tibor” nutqidan].

Dunyodagi boshqa rivojlangan mamlakatlar qatorida ona tilimizning ham xalqaro tillar safiga hissa qo’shishga katta umid bog’lab, boshqa chet tllardan o’z ona tilimizga va aksincha o’zbek tilidan chet tiliga bevosita ,ya’ni hech bir o’zga til vositachiligisiz tarjima qilish faoliyati jadal sur’atlar bilan taraqqiy topmoqda. Xususan, uzoq davrlardan buyon mamlakatimizda asosan yozma tarjima sohasi keng ish olib borar edi. Lekin so’nggi yillarda davr talabi bilan og’zaki tarjimaning, jumladan, sinxron tarjimaning salmog’i ortib bormoqda. Sinxron tarjimani fan sohasida keng targ’ib qilish va rivojlantirish yo’lida keng ko’lamli ishlar olib borilgan. Ushbu soha bo’yicha yangiliklar, turli xil fanga oid kerakli jihozlar

yaratila boshlandi. Bundan tashqari, sinxron tarjimani o'qitish uslublari ham ishlab chiqildi.

Dastlab, sinxron tarjima konferensiyalarda qo'llanilgan. Keyinchalik esa fan sifatida keng taraqqiy etdi. Albatta, bu sohaning ham o'ziga xos qiyinchiligi mavjud. Sinxron tarjima jarayonida yuqorida aytilganidek, o'zining maxsus o'qitish jihozlari mavjud. Ya'ni, ular yordamida fanni o'rgatish yanada osonroq kechadi. Sinxron tarjima konferensiyalarda ko'proq qo'llaniladi. Tarjima jarayonida tarjimondan ko'p narsalar talab qilinadi, masalan, eshitish qobiliyati kuchli bo'lishi kerak, so'z boyligi hamda fikrni jamlay olish qobiliyatlari ham zarur hisoblanadi. Chunki sinxron tarjima jarayonida so'zlovchi bilan bir vaqtning o'zida tinglovchi tarjima qiladi. Bunday vaqtlarda tarjimon sinxron tarjimaning usullarini chuqur o'rgangan bo'lishi kerak. Bundan tashqari, tarjimonda tezlik ham bo'lishi kerak. Hozirgi kunga kelib sinxron tarjima sohasi ancha rivojlanib, bir qancha sa'y- harakatlar olib borilmoqda.

Umuman olganda, sinxron tarjima sohasining muhim bo'limlaridan biri hisoblanadi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Sinxron tarjima sohasida ko'plab tadqiqotchi-olimlar fikr bildirganlar, tadqiq etganlar. Ularning aksariyati xorij va rus xalqi namoyandalari hisoblanishadi. Biroq hozirgi mustaqil diyorumizda bu borada olib borilayotgan ishlar ko'zga ko'rinarli bo'lib bormoqda. Bu borada sinxron tarjima bo'limlariga ega Toshkent davlat jahon tillar universiteti va Samarqand davlat chet tillari instituti professor-o'qituvchilari ham o'z hissalarini qo'shib bormoqda. Sinxron tarjima buyuk rus tarjimashunos olimlari V. N. Komissarov, Belinskiy, G. V Chernov, A. F Shiryayev, L. Vissson, o'zbek olimlaridan Q. Musayev, O. Mo'minov va boshqa ko'plab tarjimashunos olimlar faoliyatida ko'zga tashlanadi.

Darhaqiqat, O. Mo'minov „Sinxron tarjima“ kitobida ushbu tarjimaning tarixi, xususiyatlari, qo'llanilish sohalari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Bitiruv malakaviy ishning maqsadi. Sinxron tarjimaning ham boshqa tarjima turlari qatori o'zining qiyin va foydali tomonlari mavjud. Ushbu tarjima

katta mas'uliyatni talab qiladi, chunki tarjima jarayonida tarjimonning vaqti chegaralangan bo'ladi. Yozma tarjima va boshqa tarjima turlarida xatolarni to'g'irlashga yoki tarjima qilishga vaqt beriladi. Ushbu malakaviy ishda sinxron tarjima sohasi, o'qitish usullari, kontekst va tarjima, pedagogik o'yinlar orqali sinxron tarjimani o'qitish, o'ziga xos xususiyatlarini o'rganib chiqamiz. Sinxron tarjimani yanda chuqurroq o'rganish, rivojlantirish bizning maqsadimiz hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishning vazifalari. Sinxron tarjimani o'rganish, uning afzalliklari, o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, sinxron tarjimada kontekstning o'rni, gapirish tezligini rivojlantirishda turli xil usullardan foydalanish, turli xil pedagogik o'yinlar orqali sinxron tarjimani o'qitish tadqiqotning asosiy vazifasi hisoblanadi. Sinxron tarjimani yanada mukammalroq o'rganish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

- Sinxron tarjima bo'yicha amalga oshirilgan ishlarni o'rganish, kamchiliklarni va bu borada erishilgan yutuqlarni amalga oshirish lozim bo'lgan zaifliklarni tahlil qilish;
- Sinxron tarjimaning afzalliklari hamda uning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish;
- Ushbu tarjima sohasida turli mashqalar bilan ishlash;
- Sinxron tarjima bo'yicha olib borilayotgan sa'y-harakatlar va rivojlanishlarni o'rganib chiqish;
- Tarjima jarayonida pedagogik usullardan foydalanish;
- Sinxron tarjimada o'qish va gapirish tezligini oshirishda turli xil yo'llardan foydalanish.

Bitiruv malakaviy ishning obyekt va predmeti. Ushbu bitiruv malakaviy ishning nazariy qismiga obyekt va predmet sifatida A. F Shiryayev, L. Visson, K. Alshinbayeva, o'zbek olimlaridan O. Mo'minov, N. Daminov asarlaridan foydalanildi. Amaliy qismi uchun esa N. Daminovning qo'llanmasi tanlandi.

Bitiruv malakaviy ishda qo'llanilgan uslublar. Ushbu tadqiqot ishini amalga oshirishda sinxron tarjimada matnlarni tarjima qilishda lug'atlarga

asoslanish, matnlar bilan ishlash, takrorlash kabi usullardan foydalanildi. Shuningdek, tarjima jarayonida tezkorlikni yanada oshirish uchun sinxron tarjima mashqlaridan ham foydalanildi.

Bitiruv malakaviy ishning ilmiy yangiligi. Sinxron tarjima sohasida yurtimizda bir qator yirik va fundamental tadqiqotlar olib borilgan. Mazkur tadqiqotlarda sinxron tarjima sohasini yanada kengaytirish, ko'plab yangiliklar yaratish tadqiq etilgan. Ushbu sohada bir qator olimlar tadqiqot olib borishgan. L. Visson o'zining izlanishlari natijasida sinxron tarjimaning xususiyatlarini tadqiq qilib, keng yoritadi. Ushbu bitiruv malakaviy ishi ustida ishlash davomida sinxron tarjimada ingliz tilidagi matnlarda o'zbekcha so'zlarni qo'llash, ya'ni mashqlarni bajarishda bo'sh joy qoldirib, o'rniga o'zbek tilidagi so'zlarni tarjima qilib qo'yish orqali mashqni bajarish uslubi ustida ishladim.

Bitiruv malakaviy ishning natijalari. Ma'lumki, sinxron tarjima har bir mamlakatda mavjud va ushbu tarjima turiga ehtiyoj bor. Kundan – kunga ushbu tarjimaga bo'lgan talab oshib bormoqda. Sinxron tarjima sohasiga qiziqganim sababli kelajakda shu sohada yangliklar yaratish, ya'ni sinxron tarjimada qiziqarli va shu vaqtgacha qo'llanilmagan mashq turlarini yaratishni o'z oldimga maqsad qilib qo'ydim.

Bitiruv malakaviy ishning nazariy va amaliy ahamiyati. Sinxron tarjimaning asosiy prinsiplarini o'rganishga bag'ishlangan ushbu tadqiqot ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot natijalari sinxron tarjimaning usullari, xususiyatlari, tarixini o'rganish bo'yicha izlanish olib boruvchi tadqiqotchilar uchun muhim ma'lumotlar beradi. Sinxron tarjima sohasi ko'proq amaliyotda qo'llaniladi, ammo uni amaliyotda qo'llashdan oldin nazariy jihatdan ham o'rganish zarur.

Bitiruv malakaviy ishning strukturasi va hajmi. Ushbu bitiruv malakaviy ishining umumiy tarkibi kirish, uch bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat. Har bir bob qisqa xulosalangan va ishning nihoyasida umumiy xulosa keltirilgan. Ishning umumiy hajmi 60 sahifani tashkil qiladi.

I BOB

SINXRON TARJIMA HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

1.1. Sinxron tarjima tarixi

Sinxron tarjima – bu og'zaki tarjima turlari orasida eng murakkabi bo'lib, mazkur turdagi tarjimada maxsus jihozdan foydalanib tarjima amalga oshiriladi. Bu notiq nutq so'zlayotgan chog'ida tarjimonning uni bo'lmasdan uzluksiz nutq mazmunini tinglovchilarga yetkazib berishning og'zaki tarjima usulidir. Sinxron tarjimada, tarjimon tarjima qilish kabinasida o'tiradiva naushnik (quloq eshitgich) orqali so'zlovchini tinglaydi. So'ng tinglash chog'ida mikrofon orqali tarjima qiladi. Konferensiya xonasidagi delegatlar asosiy tilni naushnik orqali tinglashadi [Ismatullayeva N, „Sinxron tarjima masalalari” -4-b].

Ikkinchi Jahon urushidan so'ng ko'plab xalqaro tashkilotlarning paydo bo'lishi omilkor til vositachiligiga nisbatan kutilmagan talabning yuzaga kelishiga olib keldi. Ayrim mualliflarning fikricha, sinxron tarjimani qo'llash haqidagi fikrning ilk marotaba bildirilganida tanqidchilar uning maqbulligiga shubha nazari bilan qaradilar. Lekin ,sinxron tarjima imkoniyatlarining namoyishidan so'ng darhol sinxron tarjimonlarni tayyorlash bo'yicha dasturlar ishlab chiqildi. Birinchi amaliyotchilarga esa professional va akademik mezonlarni o'rnatishlariga to'g'ri keldi. Ilk bosqichda chop etilgan alohida qo'llanmalar hozirga qadar klassik namuna bo'lib qoladi.

Sinxron tarjimon imo-ishoralar orqali ham bajariladi. So'zlangan tildan imo-ishora tiliga tarjima qilinadi. Imo-ishorada tarjimonlar kabinada o'tirishmaydi: ular so'zlovchini ko'ra oladigan va boshqa qatnashchilarga ko'rina oladigan konferensiya xonasida turishadi. Pichirlab tarjima qilish sinxron tarjimaning shunday shakliki, bunda, tarjimon konferensiya xonasining kabinasida emas, balki tarjima kerak bo'lgan delegatning ortida o'tiradi va nutqning asosiy mazmunini delegatning quloqlariga pichirlaydi [G'ofurov I „Tarjima nazariyasi” 167 - b].

Tarjimonning bu shakllardan foydalanishi konferensiya muhitida chegaralanmagan. Sinxron tarjima, misol uchun, katta konferensiyalarda, forumlarda ishlatiladi va pichirlab tarjima qilish biznes uchrashuvlarda ishlatilishi

mumkin. Konferensiya tarjimonlari, o'z navbatida, ular tarjima qilayotgan delegatlar o'rnida bo'lib qolishadi. Ular birinchi shaxs, delegat nomidan gapiradi. "U dediki, o'ylashicha, bu yaxshi fikrekan" kabi gaplarni tarjima qilmaydi. Konferensiya tarjimoni delegatning gapirish ohangiga tushgan holda tarjima qilishi lozim. Konferensiya tarjimoni nutqning qanday davomiylikda bo'lishiga qaramasdan uni tarjima qila olishi kerak. Ular tarjima texnologiyasini o'rganib olgan bo'lishlari lozim. Amaliyotda, agar tarjimonlar 5 daqiqalik nutqni qoniqarli deb hisoblashsa, ular har qanday davomiylikdagi nutqni tarjima qila olishlari zarur.

Konferensiya tarjimonlari aniq vaqtda ishlaydilar. Hattoki, ketma-ket tarjima chog'ida ham ular so'zlovchi gapini tugatgandan so'ng tezda harakatga tushishlari va ularning tarjimasi tez va maqsadga muvofiq bo'lishi kerak. Bu shuni anglatadiki, tarjimonlar faqatgina tahlil va fikrlarni qayta sintez qilishga emas, balki juda ham tez bajarish qobiliyatiga ega bo'lishlari kerak. Hozirgi kunda sinxron tarjima maxsus moslamalar bilan bajarilyapti: delegatlar kabinada so'zlanayotgan gapni naushnik orqali tinglab o'tirgan tarjimonlarga to'g'ridan-to'g'ri mikrofondan gapirishadi. Tarjimonlar tarjimoni eshitishni istayotgan, naushnik kiyib olgan delegatlarga mikrofon orqali tarjima qilishadi. Ba'zi hollarda moslamalar mavjud bo'lmasa ham, sinxron tarjima pichirlash orqali amalga oshiriladi. Qatnashchilardan biri so'zlaydi va bir vaqtning o'zida tarjimon tarjima xizmatini talab qiluvchi bir yoki ko'pi bilan ikki insonning quloqlariga pichirlab tarjima qiladi.

Shu ayonki, sinxron tarjimaga ketma-ket tarjimaga qaraganda kamroq vaqt sarflanadi. Bundan tashqari, sinxron tarjima bilan ko'p tillilik tarjimoni ta'minlash imkoni ko'proqdir, xuddi olti tillilik yoki yetti tillilikga o'xshab. Ushbu imkoniyat berilgach va xalqaro tashkilotlar orasidagi hamkorlik kengaygach, ko'proq tarjimalar sinxron tarzda qilinmoqda. Sinxron tarjima birinchi jahon urushi paytida vujudga kelgan. O'sha davrda fransuz tili xalqaro til hisoblangan va muhim xalqaro uchrashuvlar Fransiyada bo'lib o'tgan. Birinchi jahon urushi davrida tarjimonlar ko'magiga muhtoj bo'lgan yuqori martabali Amerika va

Britaniyalik muzokara olib boruvchi shaxslar fransuz tilini bilmasdilar. Ayniqsa, Nyurenberg va Tokio sud jarayonlaridan so'ng konferensiya tarjimasini keng qamrovli bo'lib ketdi. Hozirda bu keng tarzda faqatgina konferensiya emas, balki radio va televideniya dasturlarida ham qo'llanilmoqda [G'ofurov. I „Tarjima nazariyasi” 169 -b].

Ilk sinxron tarjima tajribasi 1928-yilda VI Komintern Kongressida bo'lib o'tgan. O'sha davrda telefonlar yo'q edi. So'zlovchining nutqi to'g'ridan to'g'ri tarjimonning quloqlariga yetib borar edi. Ilk kabina va naushniklar 1933-yil Kominternning ijro etuvchi 13-yalpi majlisida paydo bo'lgan. 1935-yilda Leningradda o'tkazilgan Xalqaro fiziologiya kongressida qo'llanilgan, ya'ni Pavlovning nutqi bir vaqtning o'zida ingliz, fransuz va nemis tillariga tarjima qilingan. Nyurenbergda o'tkazilgan sud jarayonida sinxron tarjimaning qo'llanilganligiga xalq hayron qoladi. Tarjima jarayonida har bir kishi quloqchilarga o'rnatilgan kalitlar yordamida o'zlarining xohlagan tillarini tanlashlari mumkin bo'lgan. Ular ingliz, nemis, fransuz, rus, xitoy tillari edi. Nyurenberg sudi tarjimaning inqilobiy tarmog'i sifatida qabul qilingan bo'lsada, keyinchalik sinxron tarjimini ixtiro qilishga olib boradigan yo'lga aylandi. Nyurenberg sudi sinxron tarjimaning „tug'ilgan kuni” deb ham aytiladi. Edvard Filene 1925-yil 2-aprelda Millatlar Ligasida sinxron tarjimadan foydalanish g'oyasini ilgari surdi [Mo'minov . O „Simultaneous translation” 5,7-b].

Rossiyaning Moskva shahrida bo'lgan bir guruh sinxron tarjimonlari Nyurenberg sud jarayonlariga xizmat ko'rsatuvchi konferensiya tarjimonlarining guruhini tuzdi va boshqalari Yaponiya urush jinoyatchilari ustidan bo'lgan Tokio sud jarayonlarida qatnashdi. Ana shu dastlabki konferensiyalarda ishlagan tarjimonlar ilk sinxron tarjimonlar sifatida ish bajargan. Ular Chet tillar harbiy instituti (1942-yil Chet Tillari Moskva pedagogika Institutining Harbiy Departamentiga asoslangan holda tashkil qilingan)ning yosh bitiruvchilari edi. Ular u yerda harbiy yozma va og'zaki tarjimonlar sifatida mashq qildirilgan. Tarjimonlarning mashq jarayonlarida Moskva universiteti va Falsafa instituti, shuningdek, Tashqi Ishlar vazirligi a'zolari va chet davlatlar bilan madaniy aloqalar jamiyati xodimlari qatnashganlar.

1952-yil Moskvada o'tgan xalqaro iqtisodiy konferensiya majlisida 50 ta sinxron tarjimon xizmat ko'rsatgan. Konferensiya oltita - rus, ingliz, fransuz, nemis, ispan va xitoy tilarida olib borilgan. 1962 yildan beri Moskvadagi Birlashgan Millatlar Tillar bo'yicha tayyorlov kursi, Chet el Tillari Moskva tilshunoslik universiteti qoshidagi har yili 5 tadan 7 tagacha sinxron, konferensiya tarjimonlari tayyorlaydigan maktab Rossiya Birlashgan Millatlar Kotibiyati kabinasi Nyu York va Venaga tarjimonlar tayyorlab beradi. 10 yildan so'ng, 1971-yilda aynan shu kollejdagi yuqori yozma va og'zaki tarjimonlar maktabining bakalavrlari sinxron, konferensiya tarjimonlarini tayyorlaydigan 2 yillik kursini taqdim etdi.

Shunday qilib, sinxron tarjima darslari ko'p kanalli magnitofonning yaratilishidan so'ng boshlangan va 60-yillar oxirlari va 70-yillar boshlarida bir qancha ilmiy izlanishlar olib borildi. Xenri Barek (AQSH), D. Gerver (Angliya), I. A. Zimnaya (Rossiya) va boshqalar. 1960 va 1970-yillarning boshlarida ba'zi ruhshunoslar va tilshunoslar sinxron tarjima aspektlari ustida ruhiy va tilshunoslikning bir qancha tajribaviy tarjima darslariga qiziqib qolishdi va asosiy tilning har xil usullari, qabul qilish tezligi, xabar olingan vaqt o'rtasidagi va o'zga tilga o'girilish vaqti o'rtasidagi vaqt shovqin, nutq yetib kelishdagi to'xtashlar kabi masalalarini o'rganishgan.

Hozirgi kunda o'zbek tilidan ingliz tiliga va ingliz tilidan o'zbek tiliga sinxron tarjima qilish metodlari va nazariyalari ustida yetarli darajada ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmagan. Ko'rilganidek, sinxron tarjima va ketma-ket tarjima konferensiya va boshqa tadbirlarda foydalaniladi. Tarjimon notiqning nima qilayotganiga emas, nima so'zlayotganiga ahamiyat beradi. Tarjimon va tinglovchilar uchun maxsus jihozlar mavjud. Sinxron tarjima bir qancha darajalardan iborat bo'lib, ularning har birining bir necha pog'onalari bor. Ulardan eng muhimlari: moslashtirish, muqobilini izlab topish, qaror toptirish va ijro etish. Agar asliyat tilida gapirilish ohangi sekinroq bo'lsa, tarjima qilinayotgan tilda ham shu ohang saqlanishi lozim. Ketma-ket tarjimada tarjimon so'zlovchini keyingi so'zini kutib turishi lozim. Bu juda qulay va oddiy tarjima usulidir.

Bilamizki, tarjima jarayonida lug'atsiz ishlash qiyin kechadi. Hech bir tarjimon lug'atsiz muhim bir matnни tarjima qila olmaydi. Mohir tarjimon uning ma'nosini aytib bera oladi, biroq izohsiz to'liq tarjimaga yetishish uchun lug'atlarga murojaat qilishga to'g'ri keladi. Istalgan yirik lug'atlarda bir so'zning o'rtacha 3-4 ma'nosi beriladi. Nima sababdan tarjima dasturi emas, qilingan mukammal tarjima afzalroq? Chunki tillar ko'p ma'nolilikka boy. Muayyan tildagi har bir so'zning birdan ortiq ma'nosi bor, ulardan foydalanish esa vaziyatga bog'liq. Ingliz tilidagi har bir so'zni o'zbek tilidagi varianti bilan oddiygina bog'lab qo'ya olmaymiz. Ma'noning mosligini faqatgina inson ongi seza oladi. Kompyuterda bunday qobiliyat yo'q, u faqat so'zning o'zinigina chiqara oladi. Bu inson tarjimasi va tarjima dasturi o'rtasidagi farqdir, to'g'ri tarjimani yuzaga chiqarishda kompyuterlar insonlar bilan musobaqalasha olmasligining yana bir sababidir. Masalan: kompyuterda "than you like to be engaged" – qizcha nima bilan band bo'lishini yoqtirishini so'raganda, tarjima dasturi buni sizga "unashtirilishni xohlayapsiz!" deb tarjima qiladi. "Bored by you" - sizni tashlab ketyapti, deb tarjima qilinadi. Agar qiz bola siz bilan zerikayotganligini aytayotgan bo'lsa, tarjima dasturi, usiz zerikib qolayotganidan tashvishlanayotgan, deb ifodalaydi.

"Refuses" - to'y marosimi ma'nosida ham kelishi mumkin. Agar ayol haqiqatda "divide" - ajrashmoqchi bo'lsa, demak buni u xohlayapti. "No respect at all" tarjima dasturida "Any respect in general!" deb ifodalanadi. "Call" - "bell" - "qo'ng'iroq" ma'nosida qo'llaniladi. Bu misollar tarjima dasturi orqali qilingan tarjimalardan edi. Madaniy aloqalarga kelsak, ular o'rtasida juda katta farq bor. Ikki tilda tabiatga oid, bir xili, tasvirlangan birgina narsa, boshqasida uzunroq ifodasini topishi mumkin. Bunga eng yaxshi misol "active rest". Rus tilida "rest" ta'til vaqtni maroqli o'tkazmoq, ish bilan band bo'lmagan paytdeb tushuniladi. "Active rest" - "quyosh nuridan bahramand bo'lib hordiq" chiqarish emas, sport bilan shug'ullanish, xiyobonda sayrqilish va shunga o'xshash narsalar tushuniladi. Tarjima dasturibuning ma'nosini to'liq ochib bera olmaydi. Buning to'g'ri tarjimasi - "maroqli hordiq chiqarishdir".

Bir so'z ustida qancha bahs yuritishimiz mumkinligi haqida tasavvur ham qilolmaymiz, biroq biz yuz foiz haq ekanligimizni isbotlaymiz. Agar shunday bo'lmasa, mos variantni birga izlaymiz. Biroq tarjima dasturining ikkinchi bor o'ylab ko'radigan miyasi yo'q, u lug'atidan bor so'zni olib, matnga mos kelish kelmasligidan qat'iy nazar boricha tarjima qiladi. Agar bunday noaniqliklar tez-tez uchramasa, ma'no chiqara olamiz, biroq har 3 so'zdan so'ng savol tug'ilaversa, pichandan igna qidirishdek tuyuladi. Biz matnni tushundim deb o'ylaymiz, ammo bu bizningcha tushunarli, biz matnni haqiqatga yaqinroq tarjima qildim deb bilamiz.

Endi, so'zma- so'z tarjima qilinmaydigan idiomalarga kelsak, xato qilish insonga xos. Inson xatolarini ko'rishga qodir, biroq tarjima dasturi xatoni tarjimasiz qoldirib ketadi. Bu esa ba'zan gapning ma'nosiga umuman salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tarjimonlik bu - kasb. Masalan: Ko'pchilik kishilar oddiygina mix qoqa oladi yoki nimanidir tuzatishi mumkin. Ammo buni ustasi tez vasifatli bajaradi. Biroq tarjimonlik mashina haydash, mix qoqishdan ko'ra ancha murakkabdir. Texnika kolleji talabalarining ko'pchiligi matematikani biladi, biroq hammasi ham o'qituvchilaridek hech qanday ashyosiz integralni bajara olmaydi. A'lochi talaba uning nima ekanligini, yo'llarini o'rganib chiqib, eng oddiyini tanlab oladi. Ingliz tiliga qaytsak, tarjimon "havaskor" dan ko'ra ko'proq narsani bilmog'I lozim.

1.2. Sinxron tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari

Sinxron tarjima tarjima usulining bir turi sifatida uning eng katta o'ziga xos xususiyati yuqori samaralilikdan iborat bo'lib, asl matn nutqi va tarjima nutqi o'rtasida oraliq vaqt o'rtacha 3-4 soniyani tashkil etadi. Eng ko'pi bilan esa 10 soniyagacha yetadi. Shuning uchun notiqning beto'xtov nutq so'zlashi kafolatlanib, notiqning fikr-mulohazasiga chetdan hech qanday ta'sir bo'lmaydi va nutqidan to'xtamaydi. Bu esa tinglovchilarning nutqni butunligicha tushunib yetishlariga imkon beradi. Shu sababli sinxron tarjima hozirda dunyoda odatiy

udumga kirgan tarjima usuliga aylanib bo'lgan. Bugungi kunda dunyoda 95% xalqaro yig'ilish, konferensiyalarda sinxron tarjimadan foydalaniladi. Shuning bilan birga sinxron tarjima juda katta ilmiylik va mutaxassislik xususiyatiga ega va u odatda rasmiy xalqaro konferensiyalarda foydalanilganligi sababli sinxron tarjimaga nihoyatda yuqori talablar qo'yiladi.

Quyida sinxron tarjimaga qo'yiladigan talablar keltirilgan:

Sinxron tarjima tarjimondan uning asl tilda nutq so'zlanayotgan chog'ida tinglab farqlashi bilan birgalikda tematik bilimlariga tayangan holda qisqa vaqt ichida tezkorlik bilan asl tildagi ma'lumotni bashorat qilishi, tushunib anglashi, xotirada saqlab qolib uni yo'naltirishi talab etiladi. Shuning bilan birga turli xalqaro konferensiya, yig'ilishlarda sinxron tarjimondan "chaqmoqday tafakkur" qilish qobiliyati hamda yuqori nutq mahoratiga ega bo'lishi kerak bo'ladi. Xalqaro sinxron tarjimonlar assotsiatsiyasi qaroriga muvofiq, sinxron tarjimon ishtirokchi notiqning mazmunini faqatgina 80% ini tarjima qila olsa muvaffaqiyatga erishgan hisoblanadi. Ko'plab kishilarning odatda so'zlash tezligi juda tez bo'lib, ular nutq so'zlayotgan paytlarida ham doim o'zlarining nutq matni mazmuni haqida qayg'uradilar. Ustiga ustak turli mahalliy sheva aksentlarida so'zlab murakkablashtiradilar.

Mazkur holatlarda sinxron tarjimon o'zining bor bilim xazinasini harakatga keltirish va tajribasidan kelib chiqqan holda bor kuchi bilan ish yuritishga majbur bo'ladi. Atayin sekin suratda so'zlab sinxron tarjimon haqida qayg'ura oladigan notiqqlar unchalik ko'p emas. Bu esa mutaxassisning tabiatiga nihoyatda yuqori talablar qo'yadi. Sinxron tarjimaning xususiyatlaridan biri bo'lgan uning afzalliklari ham mavjud.

Sinxron tarjimaning afzalliklari.

Sinxron tarjimaning izchil tarjima usulidan farqli quyidagi afzalliklari mavjud:

- Notiqning nutqi uzilishlarsiz amalga oshiriladi. Bu esa o'z o'rnida notiqning auditoriya diqqatini ushlab turishiga, tinglivchilarning reaksiyasi va kayfiyatini seza olish imkoniyatini beradi.

- Tadbirni o'tkazish vaqti izchil tarjimadan foydalanishga nisbatan deyarli ikki baravar qisqaradi.

- Ishtirokchilar uchun qulaylik tomoni, hozirgi paytda chet tilini o'rganish kamyob bo'lmay, ko'pgina ishtirokchilar doklamlarni chet tilida asl holda tinglashni afzal biladilar. Izchil tarjimada notiqning to'xtab qolib tarjima bilan davom etishi bunday ishtirokchilarning asabiga tegadi. Shu bilan birgalikda sinxron tarjimaning afzalliklari bo'lgani kabi uning o'ziga xos kamchiliklari ham mavjud, ular quyidagilardan iborat:

- Sinxron tarjimaning bahosi ketma-ket tarjimaga nisbatan ancha baland bo'lib, bu narxga sinxron tarjimonlar xizmati to'lovi va maxsus jihozning ijara to'lovi kiradi.

-Tadbirning tematikasini bir xilda yaxshi biluvchi minimum 2-3 nafar sinxron tarjimonlarni jalb etish kerak bo'ladi.

- Sinxron tarjimada yuqori darajada ma'lumotni yo'qotish va oz darajada ma'lumotning tinglovchiga yetib borishi kuzatiladi.

Bundan tashqari, sinxron tarjimaning lingvistik, leksik va grammatik xususiyatlari ham mavjud [Ismatullayeva. N „Tarjima nazariyasi va amaliyoti” 3-b].

Sinxron tarjimaning lingvistik xususiyatlari.

Matnni takrorlash nafaqat aniq, balki to'liq aytish tarjimonning asosiy vazifasi hisoblanadi. „Ular haqiqiy tarjimon, ular o'sha zahotiy oq tarjimon obrazini yarata oladilar ” [Shiryayev .A.F „Simultaneous translation:activity of simultaneous interpreter and training technique” 27-b].

Bugungi kunda tarjimonlik kasbida yangi, yanada innovatsion nom – konferensiya tarjimoni nomi paydo bo'ldi va ushbu nom hamma tomonidan iliq qabul qilindi [Kralova ,2016: 92-99-b]. Ushbu yangiliklar o'zlari uchun xizmat qiladi. Konferensiyalar, muzokaralar, prezentatsiyalarni va shunga o'xshash jarayonlarni sinxron va ketma -ket tarjima qilish tarjimon uchun tajriba hisoblanadi. Tarjimonlik ko'p yillik mehnat talab qiladi.

Shiryayev sinxron tarjimaning quyidagi 4 asosiy lingvistik xususiyatlarini

keltirib o'tadi:

1. Bir tildan boshqa tilga tarjima qilish jarayonida matnni yanada mukammallashtirish lozim. Bu manba tildagi matnni ehtiyotkorlik bilan to'ldirishga yordam beradi.
2. Tarjimonning og'zaki tarjima jarayonidagi tezligi. Shiryayevning ta'kidlashicha, har bir tarjimonning o'ziga xos tezligi va tarjima qilish usullari mavjud (ba'zilar tezkor, ba'zilar esa bunga zid va boshqalari o'rtacha holatda).
3. Sinxron tarjimonlarning nutqida boshidagi gaplarni tarjima qilish uchun pauzalarning bo'lishi lozim.
4. To'liq bo'lmagan matnlarni to'ldirib, kengaytirish lozim.

Tarjimon nutqni boshqa tilga qisqa vaqt ichida tezkorlik bilan tarjima qilishi kerak. Sinxron tarjimaning leksik xususiyatlari. Sinxron tarjmadagi muammolar quyidagi holatlarda kuzatiladi:

Frazeologik birikmalarni, stilistik birikmalarni noto'g'ri tarjima qilishda, gapdagi so'zlarni o'z o'rniga qo'ymasdan tarjima qilish kabilar. Bu kabi muammolar birikmalarni to'g'ri tarjima qilmaslik oqibatida yuzaga kelishi mumkin. Bundan tashqari, tarjima jarayonida tarjimonning soxta do'stlari, so'zlarga mos muqobil variant tanlamaslik, ma'lumotni aniq yetkazib berolmaslik, qisqartmalar hamda tarjima qilinayotgan tilning madaniyati haqida ma'lumotga ega bo'lmaslik kabi jarayonlarda muammolarga duch kelish mumkin. Tarjimonlar ba'zida so'zlarni qo'llashda qiynalishadi.

Masalan, *he can translate genial as гениальный, but not великодушный, angina as ангина, but not стенокардия*. Berilgan misoldan ko'rinib turibdiki, so'zlarni tarjimasiga alohida e'tibor berish lozim. L. Visson o'zining „Notes about translation“ kitobida quyidagi misollarni keltiradi:

Эти три года дали нам главное, что необходимо для молодых людей — поле для активной деятельности.

These three years gave us what (the) young people needed most/what was most important for young people, a chance to do big/important/great things/to

build the country/to make full use of their abilities/gave young people a chance to work and grow.

Ushbu uch yil bizga, yoshlarga eng ko'p kerak bo'lgan narsani/yoshlar uchun eng muhimi, muhim buyuk ishlarni bajarish/obod mamlakat qurish/o'zlarining iqtidorlarini namoyon qilish, ishlash va rivojlanishga imkoniyat yaratdi.

So'zma- so'z tarjima. Ingliz tilida faol tovushlarni qaytarish harakati juda qiziqarli. Butunlay rus tilidan kirib kelgan iboralar inglizlar uchun nihoyatda g'alati tuyiladi. Bundan tashqari, rus tilidagi iboralarni tarjima qilishda tarjimon ushbu so'zning ingliz tilidagi muqobilini to'g'ri tanlashi kerak. Aks holda tarjimonni ko'p chalg'itadigan soxta do'stlarga duch kelishi mumkin. Quyida tarjimonning soxta do'stlariga misollar keltirilgan:

актуальный – topical, pressing, relevant; декада - ten days, not ten years; митинг - mass public demonstration, rally (never a meeting) and so on.

Berilgan misollardan ko'rinib turibdiki, rus – ingliz uchrashuvlarida so'zlarga muqobil variant topish oson emas. Ammo bu- so'zga mos ekvivalent topishgina bo'lmay balki, xalqlarning o'zaro ma'daniyat almashinuviga ham katta turtki bo'ladi. Tarjimani yanada mukammalroq qilish uchun tarjimon bir vaqtning o'zida ikkita vazifani bajarishi lozim: notiqning fikrini to'g'ri hamda ularning ma'daniyatidan kelib chiqqan holda bo'yoqdor qilib tarjima qilishi kerak. Ushbu vazifani bajarish tarjimon uchun qiyin, ammo boshqa tomondan qiziq hisoblanadi. Bundan tashqari, qisqartmalarni tarjima qilish jarayonida ham „soxta do'stlar" tarjimonga qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Ma'lumki, tarjima qilishning bajariladigan uchta bosqichlari mavjud: Tarjimaga tayyorgarlik, tarjima va mulohaza. Tarjimaga tayyorgarlik tarjimonlik jarayonida muhim rol o'ynaydi. Masalan, chet tilidagi matn bilan tanishib chiqish, notanish bo'lgan birikmalar, so'zlar bilan tanishib chiqish tarjimonga katta yordam beradi. Misol uchun, HVAC qisqartmasining to'liq varianti quyidagicha : *heating, ventilation and air conditioning.*

Ammo, ushbu qisqartmani notiq talaffuz qilganida, tarjimon chalkashib boshqacha tarjima qilishi mumkin. Bu kabi holatlarda, nutq nima haqida ekanligiga qarab tarjimon taxmin qilish orqali ham topishi mumkin. Albatta, bu tarjimonning mahoratiga bog'liq. Ingliz tilida bir so'zning turli ma'nolari mavjud, ammo ba'zida ularning tarjimasi bir-biriga zid bo'ladi. Birikmalarni so'zma – so'z tarjima qilmasdan kontekstdan kelib chiqqan holda mos ekvivalent topish lozim. Misol uchun, *recommended actions-tavsiya etilgan qarorlar* [K. Alshinbayeva: „Methodology of simultaneous translation:some strategies and features” 202-208 p].

Ba'zida notiq birikmalardan foydalangan holda nutq so'zlaydi, ushbu vaziyatda tarjimon ularning ma'nolarini bilmasa, tarjimada chalkashib ketishi mumkin. Misol uchun, *Acts of God* birikmasini so'zma-so'z tarjima qilganda *Xudoning harakatlari* degan ma'noni beradi. Aslida esa biz ushbu birikmadan inson tomonidan emas, balki tabiiy ofatlar, hodisalarni tushunishimiz mumkin. Ushbu holatda tarjimon o'zining tajribasi va bilim ko'nikmalaridan kelib chiqib tarjima qiladi. Shunga o'xshash misollar juda ko'p va ularni to'g'ri tarjima qilish uchun tarjimondan yuqori malaka talab qilinadi. Shu bilan birga tarjimon tilshunoslik haqida ham ma'lumotga ega bo'lishi lozim, chunki tillardagi gap tuzilishi bir –biridan farq qiladi. Sinxron tarjimon tilning tarixi, ma'daniyatidan kelib chiqib, frazeologik birikmalarni tarjima qilishi keak. Sinxron tarjima jarayonida quloqchinlardan foydalangan holda tarjima qilinadi, ammo ba'zi bir holatlarda, ya'ni texnik nosozliklar ham bo'lishi mumkin. Shu sababli tarjimon yaxshi eshita olish qobiliyatiga ham ega bo'lishi kerak. Notiqning talaffuzida g'ayrioddiylik bo'lsa ham tarjimon uni to'g'ri tarjima qila olishi lozim. Har bir tarjima jarayonidan oldin tarjimon o'zi uchun terminlar, qisqartmalarni o'z ichiga olgan lug'at tuzib olishi kerak. Bu tarjimonlik xizmatlari bilan shug'ullanadigan tashkilotlar, kompaniyalar haqida ma'lumotga ega bo'lishga yordam beradi.

Sinxron tarjimaning grammatik xususiyatlari.

Tarjima jarayonidagi grammatik muammolar sifatdosh, ravish birikmalar, murakkab va qo'shma gaplardan foydalanishda, sabab bog'lovchilari, predloglar,

fe'l, to'ldiruvchi va boshqalarni qo'llashda yuzaga keladi. Grammatik muammolarning yuzaga kelishiga u yoki bu tildagi grammatik tuzilish va so'z tarkiblari sabab bo'ladi. Har bir so'zning grammatik tuzilishi va o'z o'rnini bo'ladi. Shunga e'tibor bergan holda tarjima qilinadi. Gapda qanday grammatik muammolar ro'y berishini misollar orqali ko'rib chiqamiz.

Tarjima: *The international community developed and implemented a number of international instruments – treaties, mechanisms, institutes in order to counter these challenges.*

Asl variant. *The international community has developed and is actively implementing a wide range of international instruments including treaties, mechanisms, and institutes in order to counter these challenges.*

Yuqoridagi ikkita misolni taqqoslaydigan bo'lsak, grammatik tuzilishga e'tibor beramiz, ya'ni sinxron tarjimon vaqt kamligi sababli ba'zi so'zlarni, bog'lovchilarni tushirib tarjima qilgan (developed, implemented). Ikkala misol bir-biridan farq qiladi. Aslida esa *has developed, is implementing* bo'lishi kerak.

Tarjima: *Its relevance and urgency were confirmed by the decision of the UNSC on extending the mandate of the Committee and Resolution for another 10 years.*

Asl variant: *Its relevance and urgency was confirmed by the decision of the UN Security Council to extend the mandate of the Committee and Resolution 1540 for another 10 years.*

Birinchi misoldagi ot birlikda bo'lishiga qaramay fe'lning ko'plik shakli qo'llanilgan. Tarjimon shoshganligi sababli bunday xatolarga e'tibor bermaydi. Shuningdek, grammatik muammolar fe'lning noaniq shakli, ravish hamda to'ldiruvchilarni noto'g'ri qo'llashda yuzaga keladi.

Tarjima: *In this context a very important role is played by 1540 Committee of the UNSC to implement provisions of the Resolution and it carried out a great work to encourage member-states of the UN to fulfill requirements of the Resolution in a timely manner* [K. Alshinbayeva: „Methodology of simultaneous translation: some strategies and features” 209-212 p].

Asl variant: *In this context, the UNSC Committee that was created specifically for the implementation of Resolution 1540 plays a very important role. The Committee carries out a significant work to encourage UN Member States to meet the requirements of Resolution 1540 in a timely manner and accurately.*

Tarjima jarayonida hajmi katta gaplarni mayda qismlarga bo'lib tarjima qilinadi, ammo bu usul hozirgi misolga to'g'ri kelmaydi. Tarjimon gap boshlanishini majhul nisbat bilan boshlaydi. Biz esa ikkinchi misolda ingliz tilda keng foydalaniladiagn faol nisbatni qo'lladik. Shuningdek, tarjimon to'ldiruvchi o'rnida bog'lovchi (*and*) *dan* foydalangan.

Tarjima: *A special place is taken by the initiative to convene global summits on nuclear security that is closely related to the goals of 1540.*

Asl variant: *The initiative to convene a global summit on nuclear security holds a special place, and is closely linked to the objectives of Resolution 1540.*

Quyidagi misolda tarjimon bog'lovchilarni tushirib tarjima qilganligi sababli bitta gapga aylanib tarjima to'g'ri chiqmaydi. Gapning boshi oxiriga to'g'ri kelmaydi, shuning uchun gapni ikki qismga bo'lib tarjima qilish maqsadga muvofiq.

Tarjima: *International initiatives of Kazakhstan in the field of non-proliferation and disarmament, including adoption of the Universal Declaration of the UN to achieve a world free of nuclear weapons, the fact that August 29th is an Inter-national Day against Nuclear Tests, promote the full and comprehensive implementation of resolution 1540 as well as placing the Bank of low-enriched uranium within its territory.*

Asl variant: *International initiatives of Kazakhstan in the field of non-proliferation and disarmament, including adoption of the Universal Declaration of the UN to achieve a world free of nuclear weapons, announcement of August 29 as an International Day against Nuclear Tests, and placing the Bank of low-enriched uranium within its territory prove the full and comprehensive implementation of resolution 1540.*

Oxirgi misolda tarjimon bog'lovchi so'zlar, predloglardan foydalanganini ko'rishimiz mumkin. Sinxron tarjima jarayonidagi grammatik xatolarga asosan tarjimonda vaqt yetishmasligi sabab bo'ladi.

Birinchi bob bo'yicha xulosa

Ma'lumki, sinxron tarjima tarixi uzoq o'tmishga borib taqaladi. Biz ushbu bob orqali sinxron tarjima haqida ko'plab ma'lumotga ega bo'ldik. Sinxron tarjima dastlab Nyurenberdagi konferensiyada qo'llanilgan.

Avvalgi davrlarda ham ushbu tarjimadan ko'p marta foydalanilgan. Ikkinchi jahon urushi davrida ham konferensiyalar, forumlar olib borilgan. Sinxron tarjima sohasida ham bir qancha olimlar tadqiqot olib borishgan, turli xil yangiliklar yaratishgan. O'sha davrlarda ham sinxron tarjimonlarni tayyorlaydigan maktablar bo'lgan. Sinxron tarjimoni o'rganishdagi jihozlar unchalik yaxshi rivojlanmagan edi. Konferensiya davomida tarjimonlar quloqchilardan foydalanishgan. Pichirlab tarjima qilishda esa delegatlarning quloqlariga pichirlab tarjima qilishadi.

Sinxron tarjimoni o'rganishda ko'plab qo'llanmalar mavjud. L. Visson, A.F Shirayayev, O. Mo'minovning asarlarini misol qilishimiz mumkin. Hozirgi kunda ushbu tarjima turi bo'yicha barcha jihozlar mavjud. Misol uchun, bizning institutimizda ham sinxron tarjimaga ixtisoslashtirilgan xona mavjud. Ushbu xonada sinxron tarjima uchun barcha jihozlar mavjud. Biz dars davomida ko'proq amaliy mashqlar bajaramiz. Har bir o'quvchi kabinaga kirib eshitgan matnni tarjima qiladi. Bundan tashqari konferensiyadagi nutqlarni ham tarjima qilib, malakamizni oshiramiz.

Jumladan, har bir talabaga alohida quloqchin va mikrofonlar mavjud. Sinxron tarjimoni amaliyotda qo'llash uchun ushbu fanning nazariyasini ham chuqur o'rganishimiz kerak. Sinxron tarjimoni keng targ'ib qilish uchun olimlar tinmay izlanishlar olib borishgan.

Tarjima jarayonida tarjimonda vaqt kamligi sababli undan tezkorlik va yuqori tajribaga ega bo'lishi kerakligi talab qilinadi.

Shu o'rinda aytish joizki, sinxron tarjimoni o'rganish jarayonida uning leksik, grammatik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratish lozim. Chunki tarjima jarayonida xatoliklarga duch kelish mumkin.

Ma'lumki, sinxron tarjima bu – notiq bilan bir vaqtning o'zida, to'xtamasdan tarjima qilish. Shunday ekan, nutqda qo'shma gap va ko'p ma'noli so'zlarga ham duch kelish mumkin. Bunday holatda qo'shma gaplarni alohida sodda gaplarga bo'lgan holda tarjima qilish maqsadga muvofiq. Bu usul tarjimonga katta yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, sinxron tarjima tarjima turlari ichida murakkablaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun biz ushbu tarjima turini o'rganish jarayonida har bitta narsaga alohida e'tibor berishimiz lozim. Uning tarixi, ya'ni kelib chiqishi, xususiyatlari, tarjimonga qo'yiladigan talab va vazifalarni sinchkovlik bilan o'rganishimiz lozim. Bundan tashqari so'z boyligini ham rivojlantirishimiz kerak.

UMUMIY XULOSA

Tarjima boshlanishidan to oxirigacha ijodiy soha. Shu sababli uning o'ziga xos qarama-qarshiliklari mavjud. Zero, qarama-qarshiliksiz ijod yo'q. Shuningdek, ushbu tarjima turning o'ziga yarasha qonun-qoidalarini bor. Ushbu bitiruv malakaviy ishida sinxron tarjimani hamma tomonlama o'rganib chiqdik.

Sinxron tarjimaning boshqa tarjima turlaridan farqi shundaki, bu tarjima murakkab hisoblanadi. Yuqoridagi boblarda ko'rib chiqilganidek, sinxron tarjimada lug'atdan foydalanib, xatolarni ko'rib chiqib, to'g'irlashga imkoniyat bo'lmaydi. Ma'lumki, sinxron tarjimada tarjimon so'zlovchi bilan bir vaqtning o'zida tarjima qilishi lozim. Ushbu sohani chuqur o'rganish uchun ko'p izlanib, o'z ustimizda ishlashimiz lozim. Ushbu ishni yozishda qator olimlarning asarlari, tadqiqotlariga murojaat qildim. Har bir kasbning o'ziga yarasha qiyinchiligi bor va katta mas'uliyat talab etadi. Sinxron tarjima ham xuddi shunday. Bilamizki, sinxron tarjima konferensiya, siyosiy uchrashuvlarda ko'proq qo'llaniladi. Tarjimon diqqatini bir joyga jamlagan holda, tezkorlik bilan tarjima qiladi. Boshqa tarjimalarda tarjimon nutqni to'liq eslab qolishga qiynaladi va shunday vaziyatlarda kontekstdan ma'no chiqarib tarjima qila oladi. Sinxron tarjimada esa, ya'ni siyosiy nutqlarni aniq qilib tarjima qilishi talab etiladi. Ushbu bitiruv malakaviy ishni yozishda shunga amin bo'ldimki, sinxron tarjimani o'rganishda talabalarga ko'proq L. Visson, G. V Chernov, A. D Shveytsarlarning nazariyalarini tushunarli va kengroq qilib tushuntirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, sinxron tarjimani o'qitishda uning qonun-qoidalarini chuqur o'rgatish hamda g'ayrioddiy, ya'ni shu vaqtgacha qo'llanilmagan mashqalar yordamida tushuntirish samarali hisoblanadi.

Konferensiya, yig'lish, forumlardagi sinxron tarjimon jarayonida sinxron tarjima kabinasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimonlar tarjima jarayonida ushbu kabinaga kirib, kerakli asboblardan foydalangan holda tarjima qiladi. Ushbu kabinalar ko'chma yoki doimiy bo'ladi. Quyida kabinalarining xususiyatlarini keltirib o'tamiz:

- Ko'chma kabinalar ko'tarib yurishga qulay;

- Kabina ikki kishiga mo'ljallangan;
- Uning ichiga bitta stol, mikrofon va boshqa kerakli jihozlar

joylashtirilgan;

- Kabinada tashqaridan hech qanday tovush eshitilmaydi.

Mazkur ishning xulosasi sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin:

- Sinxron tarjima og'zaki tarjima turlari orasida eng murakkabi bo'lib, mazkur turdagi tarjimada maxsus jihozdan foydalanib tarjima amalga oshiriladi. Bu notiq nutq so'zlayotgan cho'g'ida tarjimonning uni bo'lmasdan uzluksiz nutq mazmunini tinglovchilarga yetkazib berishning og'zaki tarjima usulidir.

- Sinxron tarjima qisqa muddat ichida sodir bo'luvchi asliyat tilidagi matni tarjima tilidagi matnga shakllantirish jarayonidir. Sinxron tarjima - vaqtning tanqisligi va qayta ishlanuvchi ma'lumot hajmining qat'iy chegaralanganligi sharoitida amalga oshiriluvchi ikki tilli kommunikativ faoliyatning murakkab turidir.

- Sinxron tarjima barcha tinglovchilarga o'z fikrlari va o'z tillarida tinglashlari uchun keng imkoniyat yaratadi. Bu chinakam interfaol aloqa deb ataladi, unda hech kim aloqa to'sig'iga duch kelmaydi.

- Sinxron tarjimada vaqt tejaladi, ya'ni uzluksiz tarjima qilinishi tufayli kam vaqt sarflanadi.

- Sinxron tarjimada notiq bilan birga – birga tarjima qilganligi bois hech qanday ma'lumot yo'qotilmaydi. Ketma – ket tarjimada tarjimon nutqni xotirasiga tayangan, ya'ni ma'lumotni qayta ishlab tarjima qiladi. Sinxron tarjimada esa buning aksi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev. Sh. M „Yoshlarga e’tibor - kelajakka e’tibor “ nutq, 2017
2. Alshinbayeva. K : „ Methodology of simultaneous translation: some strategies and features” 2003
3. Barik H.C. A „ A study of simultaneous interpretation, University of north California,1969
4. Barik , Henri „Simultaneous interpretation: temporal and quantitative data. Language and speech, 1973
5. Chernov , Ghelly „Inference and anticipation in simultaneous interpreting: A probability – prediction model. Amsterdam / Philadelphia; John Benjamins, 2004
6. Christoffels, Ingrid „ Cognitive studies in simultaneous interpreting “. Amsterdam ,2004
7. Daminov. N : „Tarjimaga o’rgatishda interfaol usullardan foydalanish “ S , 2017
8. Dimitrova Englund , Brigitta and Kenneth Hyltenstam „ Language Processing and simultaneous interpreting “. Amsterdam , 2000
9. G’ofurov. I, Mo’minov. O, Qambarov. N „Tarjima nazariyasi. – T. :Tafakkur bo’stoni. 2012
10. Gerver, David „Empirical studies simultaneous interpretation: A review and a model.In Brislin,Richard. Translation: Application and research. New York: Gardner Press,1976
11. Goldman – Eisler, Frieda „ Segmentation of input in simultaneous interpretation “. Journal of Psycholinguistic Research, 1968
12. Hamidov . X , Ismatullayeva . N , S. Ergasheva: „Sinxron tarjima masalalari” T. :TDSHI 2017
13. Jalolov. J : „Foreign language teaching methodology “. „O’qituvchi” nashriyot - matbaa ijodiy uyi , T. , 2012

14. Kemin Fang „Simultaneous interpreting principles and training “ .
Journal of Beijing Vocational and Technical Institute of Industry ,
2004
15. Kilian G. Seeber : „Cognitive load in simultaneous interpreting. Measures
and methods “2013y
16. Mo'minov . O : „Simultaneous translation “ Т. , 2005
17. Monacelli, Claudia . „, Self - Preservation in simultaneous interpreting” .
Philadelphia ; John Benjamins, 2009
18. Moser. B „, Simultaneous interpretation:a hypothetical model and its
practical application, in: Language interpretation and Communication “ , N.
Y. London, Plenum Press,1978
19. Nan Xue „, Analysis of the principles of simultaneous
interpreting” . Journal of Shaanxi Normal University , 2007
20. Paneth E. An investigation into Conference Interpreting. Unpublished
M. A. Thesis, London University,1957
21. Rinne J. O , Krause B. J , Sunnari . M „,The translating brain: cerebral
activation patterns during simultaneous interpreting “ . Neuroscience
letters: 2008
22. Shiryayev A. F.,„Simultaneous translation:activity of simultaneous
interpreter and training technique” 2002
23. Snelling. D „, Strategies for Simultaneous interpreting “ , Camponotto
Editore, Udine, 1992
24. Visson. L : „Notes about translation” 2000
25. Wallmach , Kim „, Examining simultaneous interpreting norms and
strategies in a South Africa legislative context: a pilot corpus analysis.
Language Matters,2000
26. Виссон. Л „,Синхронного перевод с русского на английский “ . - М. : Р
27. Гофман Е. А „,К истории синхронного перевода “ – М. :
Издательство Института Международных Отношений , 1963

28. Чернов Г.В. „Основные синхронного перевода“. -М. : Высш, шк .
1987

29. Чернов Г. В. „Теория и практика синхронного перевода” – М. : ЛКИ
,2007

Internet manbalari

1. [www. wikipedia. com](http://www.wikipedia.com)
2. [www. ziyonet. uz](http://www.ziyonet.uz)
3. [www. referatlar. uz](http://www.referatlar.uz)
4. [www. Google. co-uz](http://www.Google.co-uz)
5. [www. ziyo. uz. com](http://www.ziyo.uz.com)